HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

21 octombrie 2010 *

În cauza C-227/09,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată în temeiul articolului 234 CE de Tribunale ordinario di Torino, Sezione Lavoro (Italia), prin decizia din 3 iunie 2009, primită de Curte la 22 iunie 2009, în procedura

Antonino Accardo,

Viola Acella,

Antonio Acuto,

Domenico Ambrisi,

Paolo Battaglino,

* Limba de procedură: italiana.

Riccardo Bevilacqua,

Fabrizio Bolla,

Daniela Bottazzi,

Roberto Brossa,

Luigi Calabro,

Roberto Cammardella,

Michelangelo Capaldi,

Giorgio Castellaro,

Davide Cauda,

Tatiana Chiampo,

Alessia Ciaravino,

Alessandro Cicero,

Paolo Curtabbi,

Paolo Dabbene,

Mauro D'Angelo,

Giancarlo Destefanis,

Mario Di Brita,

Bianca Di Capua,

Michele Di Chio,

Marina Ferrero,

Gino Forlani,

Giovanni Galvagno,

Sonia Genisio,

Laura Dora Genovese,

Sonia Gili,

Maria Gualtieri,

Gaetano La Spina,

Maurizio Loggia,

Giovanni Lucchetta,

Sandra Magoga,

Manuela Manfredi,

Fabrizio Maschio,

Sonia Mignone,

Daniela Minissale,

Domenico Mondello,

Veronnica Mossa,

Plinio Paduano,

Barbaro Pallavidino,

Monica Palumbo,

Michele Paschetto,

Frederica Peinetti,

Nadia Pizzimenti,

Gianluca Ponzo,

Enrico Pozzato,

Gaetano Puccio,

Danilo Ranzani,

Pergianni Risso,

Luisa Rossi,

Paola Sabia,

Renzo Sangiano,

Davide Scagno,

Paola Settia,

Raffaella Sottoriva,

Rossana Trancuccio,

Fulvia Varotto,

Giampiero Zucca,

Fabrizio Lacognata,

Guido Mandia,

Luigi Rigon,

Daniele Sgavetti

împotriva

Comune di Torino,

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul J.N. Cunha Rodrigues, președinte de cameră, domnii A. Arabadjiev, U. Lõhmus, A. Ó Caoimh (raportor) și doamna P. Lindh, judecători,

avocat general: domnul P. Cruz Villalón,
grefier: domnul M.-A. Gaudissart, șef de unitate,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 24 iunie 2010,

luând în considerare observațiile prezentate:

— pentru domnul Accardo și alții, de R. Lamacchia, avvocato;

— pentru domnul Lacognata și alții, de A. Grespan, avvocatessa;

— pentru Comune di Torino, de M. Li Volti, S. Tuccari și A. Melidoro, avvocatesse;

— pentru guvernul italian, de doamna G. Palmieri, în calitate de agent, asistată de doamna W. Ferrante și de domnul L. Ventrella, avvocati dello Stato;

— pentru guvernul ceh, de domnii M. Smolek și D. Hadrouška, în calitate de agenți;

— pentru Comisia Europeană, de domnul M. van Beek și de doamna C. Cattabriga, în calitate de agenți,

având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește interpretarea articolelor 5, 17 și 18 din Directiva 93/104/CE a Consiliului din 23 noiembrie 1993 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru (JO L 307, p. 18).

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Accardo și alții, precum și domnul Lacognata și alții, pe de o parte, și Comune di Torino, pe de altă parte, cu privire la o cerere de despăgubire pentru prejudiciul pe care l-ar fi suferit, în

cursul anilor 1998-2007, ca urmare a nerespectării perioadelor de repaus săptămânal de care ar fi trebuit să beneficieze agenții poliției locale din comuna Torino.

Cadrul juridic

Reglementarea Uniunii

3 Directiva 89/391/CEE a Consiliului din 12 iunie 1989 privind punerea în aplicare de măsuri pentru promovarea îmbunătățirii securității și sănătății lucrătorilor la locul de muncă (JO L 183, p. 1, Ediție specială, 05/vol. 2, p. 88) este directiva-cadru care stabilește principiile generale în materie de securitate și de sănătate a lucrătorilor. Aceste principii au fost ulterior detaliate în mai multe directive speciale. Printre aceste directive se numără Directiva 93/104, Directiva 93/104 astfel cum a fost modificată prin Directiva 2000/34/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 iunie 2000 (JO L 195, p. 41, denumită în continuare „Directiva 93/104 modificată") și Directiva 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru (JO L 299, p. 9, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 3) (denumite în continuare, împreună, „directivele «timpul de lucru»").

4 Articolul 2 din Directiva 89/391 stabilește domeniul de aplicare al acesteia după cum urmează:

„(1) Prezenta directivă se aplică tuturor sectoarelor de activitate, atât publice, cât și private (industrie, agricultură, comerț, administrație, servicii, educație, cultură, recreere etc.).

(2) Prezenta directivă nu este aplicabilă atunci când caracteristici inerente anumitor activități specifice din domeniul administrației publice, cum ar fi forțele armate sau poliția, sau anumitor activități specifice din domeniul serviciilor de protecție civilă sunt, în mod inevitabil, în contradicție cu dispozițiile acesteia.

În acest caz, trebuie asigurate securitatea și sănătatea lucrătorilor, ținându-se cont, pe cât posibil, de obiectivele prezentei directive."

5 Directiva 93/104 a fost modificată într-o primă etapă prin Directiva 2000/34. Ulterior, Directiva 2003/88 a abrogat și a înlocuit, prin codificarea acesteia, începând cu 2 august 2004, Directiva 93/104 astfel modificată.

6 Conform articolului 1 din directivele „timpul de lucru", intitulat „Obiectul și domeniul de aplicare":

„(1) Prezenta directivă stabilește cerințe minime de securitate și sănătate pentru organizarea timpului de lucru.

(2) Prezenta directivă se aplică:

(a) perioadelor minime de repaus zilnic, repaus săptămânal și concediu anual, precum și pauzelor și timpului de lucru maxim săptămânal;

(b) anumitor aspecte ale muncii de noapte, ale muncii în schimburi și ale ritmului de lucru.

(3) Prezenta directivă se aplică tuturor sectoarelor de activitate, private sau publice, în sensul articolului 2 din Directiva 89/391/CEE, fără a aduce atingere […].

[…]

(4) Dispozițiile Directivei 89/391/CEE se aplică în totalitate aspectelor prevăzute la alineatul (2), fără a aduce atingere dispozițiilor mai stricte [și/]sau speciale din prezenta directivă."

7 Sub titlul „Definiții", articolul 2 din directivele „timpul de lucru" prevede:

„În sensul prezentei directive:

1. prin «timp de lucru» se înțelege orice perioadă în care lucrătorul se află la locul de muncă, la dispoziția angajatorului și își exercită activitatea sau funcțiile, în conformitate cu legislațiile și[/sau] practicile naționale;

2. prin «perioadă de repaus» se înțelege orice perioadă care nu este timp de lucru;

[…]”

8 Articolele 3-7 din directivele „timpul de lucru” prevăd măsurile pe care statele membre trebuie să le adopte pentru ca orice lucrător să beneficieze de perioade minime de repaus zilnic, de repaus săptămânal, precum și de concediu anual plătit. Acestea reglementează și timpul de pauză și timpul de lucru maxim săptămânal.

9 Conform articolului 3 din directivele „timpul de lucru”, intitulat „Repausul zilnic”, „[s]tatele membre iau măsurile necesare pentru ca orice lucrător să beneficieze de o perioadă minimă de repaus de 11 ore consecutive în decursul unei perioade de 24 de ore.”

10 În ceea ce privește repausul săptămânal, articolul 5 primul paragraf din directivele „timpul de lucru” prevede că statele membre „iau măsurile necesare pentru ca orice lucrător să beneficieze, în decursul unei perioade de șapte zile, de o perioadă minimă de repaus neîntrerupt de 24 de ore, la care se adaugă cele 11 ore de repaus zilnic prevăzute în articolul 3”. De asemenea, din articolul 5 menționat rezultă că, în cazuri justificate de condițiile obiective, tehnice sau de organizare a muncii, se poate stabili o perioadă minimă de repaus de 24 de ore.

11 Articolul 16 din directivele „timpul de lucru” stabilește, în vederea punerii în aplicare a articolului 5 din aceste directive, o perioadă de referință care să nu depășească 14 zile.

12 Directivele „timpul de lucru” menționează o serie de derogări de la mai multe norme de bază pe care le prevăd, ținând seama de particularitățile anumitor activități și sub rezerva îndeplinirii anumitor condiții.

13 În această privință, articolul 17 din Directiva 93/104 și din Directiva 93/104 modificată prevede:

„[...]

(2) Se poate deroga prin acte cu putere de lege și acte administrative sau prin convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali, cu condiția ca lucrătorii în cauză să beneficieze de perioade de repaus echivalente compensatorii sau dacă, în cazuri excepționale în care nu este posibil, din motive obiective, să se acorde asemenea perioade de repaus echivalente compensatorii, lucrătorii beneficiază de protecție adecvată:

2.1 de la articolele 3, 4, 5, 8 și 16:

[...]

(b) în cazul activităților de securitate și supraveghere care necesită prezența permanentă în scopul de a proteja bunuri și persoane, în special gardieni, paznici sau firme de pază și securitate;

(c) în cazul activităților care implică nevoia de continuitate a serviciilor sau producției, în special:

[...]

(iii) [...], ambulanță, servicii de pompieri și protecție civilă;

[...]

(3) Se poate deroga de la articolele 3-5, 8 și 16 prin convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali la nivel național sau regional sau, în conformitate cu regulile prevăzute în acestea, prin convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali la un nivel inferior.

Statele membre în care nu există un sistem juridic care să asigure încheierea unor convenții colective sau acorduri între partenerii sociali la nivel național sau regional, în aspectele reglementate de prezenta directivă, sau statele membre în care există un cadru legislativ specific în acest scop și, în limitele acestuia, pot permite, în conformitate cu legislațiile și/sau practicile naționale, derogări de la articolele 3-5, 8 și 16 prin convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali la nivelul colectiv adecvat.

Derogările prevăzute în primul și al doilea paragraf sunt permise numai cu condiția ca lucrătorii să beneficieze de perioade de repaus compensatorii echivalente sau, în

cazuri excepționale în care din motive obiective nu se pot acorda asemenea perioade, să beneficieze de protecția adecvată.

Statele membre pot reglementa:

— aplicarea prezentului articol de către partenerii sociali

și

— extinderea dispozițiilor din convențiile colective sau acordurile încheiate în conformitate cu prezentul alineat la alți lucrători, în conformitate cu legislațiile și/sau practicile naționale.

[...]" [traducere neoficială]

14 Conform articolului 18 alineatul (1) litera (a) din Directiva 93/104 și din Directiva 93/104 modificată, statele membre trebuiau să asigure intrarea în vigoare a actelor cu putere de lege și a normelor administrative necesare pentru a se conforma acesteia până la 23 noiembrie 1996 sau să se asigure că, până cel târziu la acea dată, partenerii sociali au pus în aplicare dispozițiile necesare prin intermediul unui acord, statele membre fiind obligate să adopte toate dispozițiile necesare care să le permită să fie în orice moment în măsură să garanteze rezultatele impuse de directiva respectivă.

15 Astfel cum rezultă de la punctul 5 din prezenta hotărâre, Directiva 93/104 modificată a fost abrogată și înlocuită, începând cu 2 august 2004, prin Directiva 2003/88. Din textul considerentului (1) al Directivei 2000/38 rezultă că aceasta din urmă urmărește, din motive de claritate, codificarea dispozițiilor Directivei 93/104 modificată. Prin urmare, cuprinsul și numerotarea în special a articolelor 1-3, 5 și 16 sunt reluate în mod identic în Directiva 2003/88. Punctele 2.1 și 2.2 ale alineatului (2) al articolului 17 din Directiva 93/104 modificată sunt împărțite între alineatele (2) și (3) ale articolului 17 din Directiva 2003/88. Alineatul (3) al articolului 17 din Directiva 93/104 modificată este reluat la articolul 18 din Directiva 2003/88.

Reglementarea națională

16 Din decizia de trimitere rezultă că perioada în litigiu în acțiunea principală, cuprinsă între anul 1998 și anul 2007, se compune din trei părți distincte în ceea ce privește reglementarea națională aplicabilă.

17 Mai întâi, până la 29 aprilie 2003, dreptul lucrătorilor la repausul săptămânal se întemeia, pe de o parte, pe articolul 36 al treilea paragraf din Constituție, conform căruia „lucrătorul are dreptul la un repaus săptămânal […] și nu are posibilitatea de a renunța la acesta", și, pe de altă parte, pe articolul 2109 alineatul 1 din Codul civil, potrivit căruia „[o]ricine efectuează o muncă are dreptul la o zi de repaus pe săptămână, care coincide de obicei cu duminica". Din observațiile scrise prezentate Curții de domnul Accardo și alții rezultă că aceste două dispoziții au fost promulgate cu mult înainte de adoptarea Directivei 93/104.

18 În continuare, începând cu 29 aprilie 2003, data intrării în vigoare a Decretului legislativ nr. 66 din 8 aprilie 2003 privind punerea în aplicare a Directivelor 93/104/CE

și 2000/34/CE privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru (supliment ordinar la GURI nr. 87 din 14 aprilie 2003, denumit în continuare „Decretul legislativ nr. 66/2003), regimul general al repausului săptămânal se întemeiază pe articolul 9 alineatul 1 din acest decret, care prevede dreptul lucrătorului de a beneficia, din șapte în șapte zile, de o perioadă de repaus de cel puțin 24 de ore consecutive, care coincide de obicei cu duminica, la care se adaugă orele de repaus zilnic prevăzute la articolul 7 din decretul menționat. În temeiul articolului 9 alineatul 2 litera b) și al articolului 17 alineatul 4 din același decret, se poate deroga de la acest drept prin convenții colective, cu condiția acordării de perioade de repaus echivalente compensatorii.

19 În sfârșit, de la 1 septembrie 2004, ca urmare a unei modificări introduse prin articolul 1 alineatul 1 litera b) din Decretul legislativ nr. 213 din 19 iulie 2004 de modificare și de completare a Decretului legislativ nr. 66 din 8 aprilie 2003 în ceea ce privește sistemul de sancțiuni referitoare la timpul de lucru (GURI nr. 192 din 17 august 2004, denumit în continuare „Decretul legislativ nr. 213/2004"), dispozițiile Decretului legislativ nr. 66/2003 nu mai sunt aplicabile agenților poliției locale.

20 Atât înainte de intrarea în vigoare a Decretului legislativ nr. 66/2003, cât și după adoptarea Decretului legislativ nr. 213/2004, prin trei „convenții colective naționale de muncă" din sectorul colectivităților locale, care au fost încheiate în cursul anilor 1987, 2000 și, respectiv, 2001 (denumite în continuare „convențiile colective în cauză în acțiunea principală"), au fost prevăzute derogări de la regimul obișnuit de repaus săptămânal, aplicabile agenților poliției locale. Fiecare dintre aceste convenții prevedea în special, pentru „salariații care, ca urmare a cerințelor specifice de serviciu", nu beneficiau de zi de repaus săptămânal, „dreptul la repaus compensatoriu care trebuie luat, în general, în termen de 15 zile și, în orice caz, în următoarele două luni". În plus, convenția colectivă semnată în cursul anului 1987 prevedea, pentru acești salariați, o majorare cu 20% a remunerației lor zilnice obișnuite, în vreme ce

majorarea corespunzătoare prevăzută de convențiile colective încheiate în cursul anilor 2000 și 2001 era de 50 %.

21 Din decizia de trimitere rezultă că reclamații din acțiunea principală invocă articolele 1418 și 1419 din Codul civil, care ar sancționa cu nulitatea clauzele contractelor „contrare normelor imperative", prevăzând în același timp că aceste clauze „sunt înlocuite de drept cu normele imperative menționate".

Acțiunea principală și întrebările preliminare

22 Reclamanții din acțiunea principală sunt agenți ai poliției locale din comuna Torino, angajați care au un orar de 35 de ore pe săptămână. Între anul 1998 și anul 2007, aceștia erau repartizați în cadrul unor servicii organizate în schimburi, menționându-se că o dată la cinci săptămâni aceștia lucrau timp de șapte zile consecutive, urmate, potrivit deciziei de trimitere, de o perioadă de repaus compensatoriu, reușindu-se astfel ca perioada de repaus să nu fie suprimată, ci doar amânată.

23 Acest sistem de muncă în schimburi și faptul că repausul din a șaptea zi a săptămânii a cincea era amânat rezultau dintr-un acord sindical încheiat la 2 iulie 1986 între administrația locală și reprezentanții locali ai principalelor organizații sindicale italiene (denumit în continuare „acordul din 1986").

24 Prin acțiunea formulată la instanța de trimitere, reclamanții din acțiunea principală au solicitat citarea Comune di Torino în scopul de a fi despăgubiți pentru prejudiciul uzurii psihologice și fizice pe care aceștia pretind că l-au suferit ca urmare

a nerespectării perioadei de repaus săptămânal prevăzute totuși de dreptul intern, întrucât ar fi lucrat timp de șapte zile consecutive și nu ar fi beneficiat în continuare decât de o zi de repaus sub forma repausului compensatoriu. În susținerea acțiunii, aceștia arată că, întrucât articolul 36 al treilea paragraf din Constituție și articolul 2109 alineatul 1 din Codul civil cuprind dispoziții imperative, ar fi trebuit să se considere că, în lipsa dispozițiilor legale corespunzătoare, clauzele relevante care erau prevăzute în acordul din 1986, precum și în convențiile colective în cauză în acțiunea principală sunt nelegale.

25 Comune di Torino a obiectat că, în conformitate cu articolul 17 alineatul (3) din Directiva 93/104, derogările de la repausul săptămânal prevăzut la articolul 5 din Directiva 93/104 pot fi instituite prin convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali la nivel național sau regional, cu condiția ca perioade echivalente de repaus compensatoriu să fie acordate lucrătorilor în cauză.

26 Reclamanții din acțiunea principală contestă totuși atât efectul direct al articolului 17 din Directiva 93/104 înainte de adoptarea Decretului legislativ nr. 66/2003, cât și însăși aplicabilitatea alineatului (3) al acestui articol în ceea ce îi privește pe polițiștii locali. Astfel, acest sector nu ar fi menționat în mod expres în lista prevăzută la articolul 17 alineatul (2) punctul 2.1 din Directiva 93/104 și nu ar beneficia, așadar, nici de posibilitatea derogării prevăzute la alineatul (3) al aceleiași dispoziții. Această ultimă posibilitate nu ar fi autonomă, fiind vorba despre o simplă precizare adusă respectivului articol 17 alineatul (2).

27 Pe de altă parte, potrivit reclamanților din acțiunea principală, ca urmare a modificării introduse prin Decretul legislativ nr. 213/2004, în orice caz, Decretul legislativ nr. 66/2003 nu ar mai fi aplicabil în totalitate în ceea ce privește poliția locală, ceea ce ar conduce, în opinia acestora, la inaplicabilitatea articolului 17 din Directiva 93/104 și la aplicabilitatea, din nou, a articolului 36 din Constituție și a articolului 2109 din Codul civil.

28 În aceste condiții, Tribunale ordinario di Torino, Sezione Lavoro, a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolele 5, 17 și 18 din Directiva 93/104 […] trebuie interpretate în sensul că pot fi aplicate în mod direct în ordinea juridică a unui stat membru, independent de transpunerea formală sau indiferent de norme de drept național care le limitează aplicabilitatea la anumite categorii profesionale, într-un litigiu în care partenerii sociali au semnat convenții colective în conformitate cu această directivă?

2) Independent dacă directiva în cauză are un efect direct, instanțele naționale dintr-un stat membru sunt, în orice caz, obligate să aplice o directivă care nu a făcut încă obiectul unei transpuneri în ordinea juridică internă sau a cărei aplicabilitate, după transpunere, pare exclusă de normele dreptului național respectiv în calitate de criteriu pentru interpretarea dreptului național și, în consecință, în calitate de referință pentru a elimina eventuale îndoieli de interpretare?

3) Este interzis instanțelor statului membru să pronunțe nelegalitatea unei conduite, cu acordarea, în consecință, a despăgubirii pentru prejudiciile rezultate dintr-un fapt injust și nelegal, în cazul în care o astfel de conduită rezultă a fi fost autorizată de partenerii sociali și această autorizare este compatibilă cu dreptul comunitar, inclusiv în forma unei directive netranspuse încă în dreptul național?

4) Articolul 17 alineatul (3) din [D]irectiv[a] [93/104] trebuie interpretat în sensul că permite în mod autonom și, în consecință, în mod absolut independent de alineatul (2) și de lista activităților și profesiilor menționată la acest [ultim] alineat

intervenția partenerilor sociali și introducerea de către aceștia de norme derogatorii în privința repausului săptămânal?"

Cu privire la întrebările preliminare

29 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că, deși decizia de trimitere nu se referă în mod explicit decât la versiunea originală a Directivei 93/104, din dosar rezultă totuși că, în perioada vizată de acțiunea principală, directivele „timpul de lucru" au fost în vigoare în mod succesiv. Dacă este cazul, pentru răspunsurile ce urmează a fi furnizate la întrebările preliminare, trebuie să se țină seama de această împrejurare.

Cu privire la a patra întrebare

30 Prin intermediul celei de a patra întrebări, care trebuie analizată în primul rând, instanța de trimitere urmărește, în esență, să se stabilească dacă articolul 17 alineatul (3) din Directiva 93/104 are un domeniu de aplicare autonom în raport cu alineatul (2) al aceluiași articol, astfel încât faptul că o profesie nu este enumerată la respectivul alineat (2) nu ar împiedica posibilitatea ca aceasta să fie încadrată în derogarea prevăzută la articolul 17 alineatul (3) din Directiva 93/104.

31 Astfel cum rezultă în special de la punctul 26 din prezenta hotărâre, această întrebare își are originea în argumentația reclamanților din acțiunea principală potrivit căreia articolul 17 alineatul (3) din Directiva 93/104 nu poate fi interpretat sau aplicat în

mod separat de alineatul (2) al aceluiași articol. În opinia acestora din urmă, nu este posibil să se interpreteze articolul 17 alineatul (3) din Directiva 93/104 în sensul că permite derogări mai largi decât cele prevăzute la alineatul (2) al aceluiași articol și că, pentru acest motiv, stabilește un sistem derogatoriu autonom și distinct.

32 Cu toate acestea, o asemenea argumentație nu poate fi primită.

33 Astfel, după cum susțin, în esență, Comune di Torino, guvernele italian și ceh, precum și Comisia Europeană, nimic din structura sau din textul articolului 17 din Directiva 93/104 și din Directiva 93/104 modificată nu sugerează că domeniul de aplicare al alineatului (3) al acestui articol este condiționat de cel al alineatului (2) al acestuia.

34 În plus, astfel cum a subliniat Comisia, pe de o parte, aceste din urmă alineate nu fac nicio trimitere între ele și, pe de altă parte, pentru fiecare dintre categoriile de derogări autorizate, alineatele menționate repetă condițiile identice cărora, în orice caz, le este subordonată posibilitatea de a amâna repausul săptămânal.

35 Mai mult, astfel cum rezultă de la punctul 15 din prezenta hotărâre, la momentul codificării efectuate de Directiva 2003/88, prevederile articolului 17 alineatul (3) din Directivele 93/104 și 93/104 modificată au fost reluate, în mod identic, într-un nou articol 18, iar cuprinsul articolului 17 alineatul (2) din Directivele 93/104 și 93/104 modificată a fost împărțit între alineatele (2) și (3) ale articolului 17 din Directiva 2003/88. Rezultă că legiuitorul Uniunii a considerat că alineatele (2) și (3) ale articolului 17 din Directivele 93/104 și 93/104 modificată puteau, chiar trebuiau, să fie interpretate în mod distinct, permițând astfel disocierea acestora cu ocazia operațiunii de codificare.

36 Prin urmare, trebuie să se răspundă la a patra întrebare că articolul 17 alineatul (3) din Directivele 93/104 și 93/104 modificată are un domeniu de aplicare autonom în raport cu alineatul (2) al aceluiași articol, astfel încât faptul că o profesie nu este enumerată la respectivul alineat (2) nu ar împiedica posibilitatea ca aceasta să fie încadrată în derogarea prevăzută la articolul 17 alineatul (3) din Directivele 93/104 și 93/104 modificată.

Cu privire la primele trei întrebări

37 După cum rezultă în special din decizia de trimitere, este cert că, în cadrul acțiunii principale, în ceea ce privește perioada cuprinsă între 29 aprilie 2003 și 29 august 2004, Decretul legislativ nr. 66/2003 permitea în principiu, în conformitate cu articolul 17 din Directivele 93/104 și 93/104 modificată, să se deroge, prin intermediul convenției colective semnate în cursul anului 2001, de la perioada de repaus săptămânal prevăzută la articolul 36 al treilea paragraf din Constituție și la articolul 2109 alineatul 1 din Codul civil.

38 Totuși, din decizia de trimitere rezultă de asemenea că, în afara acestei perioade, aceste dispoziții ale Constituției și ale Codului civil par susceptibile de a se opune, în ceea ce privește dreptul intern, posibilității ca, în apărarea sa, Comune di Torino să se întemeieze în mod valabil pe convențiile colective în cauză în acțiunea principală pentru a justifica sistemul de muncă în schimburi din speță, care, în conformitate cu acordul din 1986, prevede mai ales că repausul din a șaptea zi a săptămânii a cincea este amânat.

39 Astfel cum arată Comisia în observațiile sale scrise, activitățile serviciilor de poliție locală exercitate în condiții normale intră în domeniul de aplicare al Directivei 89/391 și, ca urmare a trimiterii la articolul 2 din această directivă cuprinse la articolul 1 alineatul (3) din directivele „timpul de lucru", în domeniul de aplicare al acestora din

urmă (a se vedea, prin analogie, în special Ordonanța din 14 iulie 2005, Personalrat der Feuerwehr Hamburg, C-52/04, Rec., p. I-7111, punctele 51-61 și jurisprudența citată).

40 Din dosarul prezentat Curții rezultă că articolul 36 al treilea paragraf din Constituție și articolul 2109 alineatul 1 din Codul civil sunt *a priori*, în măsura în care, în special, sunt aplicate ținând seama de cerințele articolelor 3 și 16 din Directiva 93/104, de natură să reprezinte transpunerea, în ordinea juridică italiană, a articolului 5 din directivele „timpul de lucru", ceea ce, dacă este cazul, este de competența instanței de trimitere să verifice. În orice caz, nu s-a sugerat Curții că dispozițiile naționale menționate încalcă cerințele respectivului articol 5.

41 În schimb, deși, în decizia de trimitere, instanța națională pleacă de la premisa că sistemul de repaus săptămânal prevăzut de acordul din 1986 ar fi, în principiu, permis de derogările facultative prevăzute la articolul 17 din Directivele 93/104 și 93/104 modificată sau la articolele 17 și 18 din Directiva 2003/88 (denumite în continuare, împreună, „dispozițiile derogatorii în cauză"), ceea ce va fi de competența sa să verifice, aceasta are o îndoială privind problema dacă acest acord, precum și convențiile colective în cauză în acțiunea principală pot deroga de la articolul 36 al treilea paragraf din Constituție și de la articolul 2109 alineatul 1 din Codul civil.

42 Instanța națională ridică în esență problema posibilităților de a recurge, în mod direct sau indirect, la dispozițiile derogatorii din speță în vederea depășirii posibilelor obstacole din dreptul intern în calea aplicării convențiilor colective în cauză în acțiunea principală.

43 În aceste condiții, trebuie să se înțeleagă primele trei întrebări, care pot fi analizate împreună, în sensul că urmăresc, în esență, să se stabilească dacă dispozițiile derogatorii în cauză sunt de natură să fie aplicate în mod direct unor fapte precum cele din acțiunea principală sau dacă, în lipsa unui asemenea efect direct, instanța națională trebuie sau poate interpreta dispozițiile de drept intern în cauză în acțiunea principală astfel încât să permită o derogare de la perioada de repaus săptămânal prevăzută la articolul 36 al treilea paragraf din Constituție și la articolul 2109 alineatul 1 din Codul civil.

În ceea ce privește posibilitatea unei aplicări directe a dispozițiilor derogatorii în cauză

44 Deși este cert că prima întrebare adresată de instanța de trimitere vizează mai ales articolul 5 din directivele „timpul de lucru", trebuie să se sublinieze că, astfel cum rezultă în special de la punctul 42 din prezenta hotărâre, prin întrebarea menționată, instanța de trimitere urmărește înainte de toate să se stabilească dacă pârâta din acțiunea principală poate invoca dispozițiile derogatorii în cauză direct împotriva reclamanților din acțiunea principală, în vederea respingerii reclamațiilor aflate la originea acțiunii principale.

45 Or, trebuie amintit în această privință că, potrivit unei jurisprudențe consacrate a Curții, o directivă nu poate, prin ea însăși, să creeze drepturi și obligații în sarcina unui particular și, prin urmare, nu poate fi invocată ca atare împotriva sa (a se vedea în special Hotărârea din 26 februarie 1986, Marshall, 152/84, Rec., p. 723, punctul 48, Hotărârea din 14 iulie 1994, Faccini Dori, C-91/92, Rec., p. I-3325, punctul 20, Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Wells, C-201/02, Rec., p. I-723, punctul 56, Hotărârea din 5 octombrie 2004, Pfeiffer și alții, C-397/01-C-403/01, Rec., p. I-8835, punctul 108, precum și Hotărârea din 19 ianuarie 2010, Kücükdeveci, C-555/07, Rep., p. I-365, punctul 46).

46 Astfel, în măsura în care dispozițiile derogatorii în cauză nu ar fi transpuse în mod valabil, ceea ce, în speță, este de competența instanței de trimitere să verifice, autoritățile unui stat membru care nu a utilizat această posibilitate nu pot invoca propria omisiune a acestui stat pentru a refuza particularilor, precum reclamanții din acțiunea principală, beneficiul unei perioade de repaus săptămânal care ar fi, în principiu, sub rezerva verificărilor ce trebuie efectuate de instanța de trimitere în această privință, în conformitate cu cerințele articolului 5 din directivele „timpul de lucru" (a se vedea, prin analogie, Hotărârea din 17 iulie 2008, Flughafen Köln/Bonn, C-226/07, Rep., p. I-5999, punctul 32 și jurisprudența citată).

47 Rezultă că, în împrejurări precum cele din acțiunea principală, dispozițiile derogatorii în cauză nu pot fi invocate direct împotriva particularilor, precum reclamanții din acțiunea principală.

În ceea ce privește obligația sau facultatea unei interpretări conforme a dreptului intern

48 După cum rezultă din decizia de trimitere, Tribunale ordinario di Torino, Sezione Lavoro, prin intermediul celei de a doua și al celei de a treia întrebări, își pune problema dacă nu este necesar totuși să se interpreteze dreptul intern în lumina dispozițiilor derogatorii în cauză, pentru a se stabili dacă Comune di Torino s-ar putea întemeia în mod valabil pe convențiile colective în cauză în acțiunea principală pentru a deroga de la cerințele articolului 36 al treilea paragraf din Constituție și de la articolul 2109 alineatul 1 din Codul civil.

49 În această privință, este cert că obligația statelor membre care rezultă dintr-o directivă, de a atinge rezultatul prevăzut de aceasta, precum și îndatorirea acestora de a lua toate măsurile generale sau speciale necesare pentru a asigura îndeplinirea acestei obligații se impun tuturor autorităților statelor membre, inclusiv autorităților

judiciare în cadrul competențelor acestora (a se vedea în special Hotărârea din 10 aprilie 1984, von Colson și Kamann, 14/83, Rec., p. 1891, punctul 26, precum și Hotărârea Kücükdeveci, citată anterior, punctul 47 și jurisprudența citată).

50 Cu toate acestea, existența unei obligații care rezultă din directivele „timpul de lucru" de a interpreta dreptul intern pentru a acorda întâietate aplicării convențiilor colective derogatorii de la normele care transpun articolul 5 din aceste directive trebuie să fie exclusă.

51 Astfel, derogările prevăzute la dispozițiile derogatorii în cauză fiind facultative, dreptul Uniunii nu impune statelor membre să le pună în aplicare în dreptul național. Pentru a beneficia de posibilitatea prevăzută de aceste dispoziții de a deroga, în anumite împrejurări, în special, de la articolul 5 din directivele „timpul de lucru", statele membre sunt obligate să fac uz de această posibilitate (a se vedea, prin analogie, Hotărârea din 4 iunie 2009, SALIX Grundstücks-Vermietungsgesellschaft, C-102/08, Rep., p. I-4629, punctele 51, 52 și 55).

52 În acest scop, statele membre sunt competente să aleagă tehnica normativă pe care o consideră cea mai adecvată (a se vedea, prin analogie, Hotărârea SALIX Grundstücks-Vermietungsgesellschaft, citată anterior, punctul 56), știind că, potrivit chiar dispozițiilor derogatorii în cauză, asemenea derogări pot fi efectuate în special prin convenții colective sau acorduri încheiate între partenerii sociali.

53 În sine, directivele „timpul de lucru" nu pot fi interpretate în sensul că se opun aplicabilității unor convenții colective precum cele în cauză în acțiunea principală sau, invers, în sensul că impun, în pofida altor dispoziții relevante de drept intern, o asemenea aplicabilitate.

54 În aceste condiţii, problema dacă, în acţiunea principală, Comune di Torino se poate întemeia în mod valabil pe acordul din 1986, precum şi pe convenţiile colective în cauză în acţiunea principală devine înainte de toate o problemă pe care instanţa de trimitere trebuie să o soluţioneze în conformitate cu normele de drept intern (a se vedea, prin analogie, Hotărârea din 3 octombrie 2000, Simap, C-303/98, Rec., p. I-7963, punctele 55-57).

55 Cu toate acestea trebuie subliniat că, atunci când dreptul Uniunii lasă statelor membre posibilitatea de a deroga de la anumite dispoziţii ale unei directive, acestea din urmă sunt obligate să îşi exercite puterea discreţionară cu respectarea principiilor generale ale dreptului Uniunii, printre care se numără principiul securităţii juridice. În acest scop, dispoziţiile care permit derogări facultative de la principiile stabilite de o directivă trebuie puse în aplicare cu precizia şi cu claritatea necesare pentru îndeplinirea cerinţelor care decurg din acest principiu.

56 În acest context, instanţa de trimitere va fi confruntată cu două posibilităţi: fie convenţiile colective în cauză în acţiunea principală nu respectă principiul general al securităţii juridice şi cerinţele stabilite de dreptul intern pentru punerea în aplicare în mod valabil a dispoziţiilor derogatorii în cauză, fie aceste convenţii constituie punerea în aplicare, în conformitate cu dreptul italian şi cu respectarea principiului general al securităţii juridice, a derogărilor admise de la dispoziţiile menţionate ale Uniunii.

57 În prima dintre aceste ipoteze, după cum a susţinut guvernul ceh şi astfel cum rezultă din jurisprudenţa menţionată la punctul 45 din prezenta hotărâre, dacă dreptul intern italian se opune aplicării acordului din 1986, precum şi a convenţiilor colective în cauză în acţiunea principală, directivele „timpul de lucru" nu pot, prin ele însele, să fie invocate împotriva particularilor pentru a asigura o astfel de aplicare (a se vedea de asemenea, prin analogie, Hotărârea din 11 iunie 1987, Pretore di Salò/X, 14/86, Rec., p. 2545, punctele 19 şi 20, Hotărârea din 3 mai 2005, Berlusconi şi alţii, C-387/02, C-391/02 şi C-403/02, Rec., p. I-3565, punctele 73 şi 74, precum şi Hotărârea din 5 iulie 2007, Kofoed, C-321/05, Rep., p. I-5795, punctul 42 şi jurisprudenţa citată).

58 În a doua dintre ipotezele menționate la punctul 56 din prezenta hotărâre, directivele „timpul de lucru” nu s-ar opune, în această privință, nici unei interpretări a dreptului intern care să permită utilizarea de către Comune di Torino a convențiilor colective în cauză în acțiunea principală, cu condiția ca dispozițiile relevante ale convențiilor menționate să respecte în totalitate condițiile stabilite de dispozițiile derogatorii în cauză, ceea ce este de competența instanței de trimitere să verifice. Asupra acestui ultim aspect, trebuie amintit că, în calitate de excepții de la reglementarea comunitară în materie de organizare a timpului de lucru instituită prin Directiva 93/104, dispozițiile derogatorii în cauză trebuie să primească o interpretare care să le limiteze domeniul de aplicare la ceea ce este strict necesar pentru a proteja interesele a căror ocrotire este permisă de aceste derogări (a se vedea Hotărârea din 9 septembrie 2003, Jaeger, C-151/02, Rec., p. I-8389, punctul 89).

59 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se răspundă la primele trei întrebări că, în împrejurări precum cele din acțiunea principală, dispozițiile derogatorii în cauză nu pot fi invocate împotriva unor particulari precum reclamanții din acțiunea principală. În plus, aceste dispoziții nu pot fi interpretate în sensul că permit sau că interzic aplicarea unor convenții colective precum cele în cauză în acțiunea principală, întrucât aplicarea acestora din urmă depinde de dreptul intern.

Cu privire la cheltuielile de judecată

60 Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

1) **Articolul 17 alineatul (3) din Directiva 93/104/CE a Consiliului din 23 noiembrie 1993 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru, atât în versiunea originală, cât și în versiunea modificată prin Directiva 2000/34/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 iunie 2000, are un domeniu de aplicare autonom în raport cu alineatul (2) al aceluiași articol, astfel încât faptul că o profesie nu este enumerată la respectivul alineat (2) nu ar împiedica posibilitatea ca aceasta să fie încadrată în derogarea prevăzută la articolul 17 alineatul (3) din Directiva 93/104 în cele două versiuni menționate.**

2) **În împrejurări precum cele din acțiunea principală, derogările facultative prevăzute la articolul 17 din Directivele 93/104 și 93/104 astfel cum a fost modificată prin Directiva 2000/34, precum și, dacă este cazul, la articolele 17 și/sau 18 din Directiva 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru nu pot fi invocate împotriva unor particulari precum reclamanții din acțiunea principală. În plus, aceste dispoziții nu pot fi interpretate în sensul că permit sau că interzic aplicarea unor convenții colective precum cele în cauză în acțiunea principală, întrucât aplicarea acestora din urmă depinde de dreptul intern.**

Semnături